

Így kerültem ismeretségbe Vidovszky Gábor pszichiáterrel, akivel az általa megalkotott Örömréninget iskolámban, osztályommal ültettük át a gyakorlatba. Nagyon közel van e tréning a drámajátékokhoz, s amikor az Erzsébetvárosi Pedagógiai Szolgáltató Központ pályázatot írt ki, elkészítettem egy fakultációs programot 7. és 8. osztályosok számára. E program megjelent Vidovszky Gábor *Neveljünk, önneveljünk örömmel* című kötetében.

Ebben az időben a VII. kerületi pedagógusoknak tartottam bemutató foglalkozásokat.

Ugyanúgy termékeny volt kapcsolat Trencsényi Lászlóval és Imrével. Közös munkánk: ókori történetek feldolgozása szituációs játékokkal ötödik osztályban.

A drámapedagógia egész pályafutásomat felöleli. A felnőttképzésben, vezetőképzős tréningeken ugyanúgy alkalmaztam, ahogy a gyerekeknél. Jelenleg nyugdíjasként tanártovábbképzéseket tartok tantestületeknek, szakmai csoportoknak a TÁMOP keretében. Az alkalmazott drámajátékok nemcsak színesítik órám, hanem szemléletesebbé, érthetőbbé teszik az elméletet, megkönnyítik a kommunikációt.

Köszönet mindenkinek, akikkel együtt tehettem meg ezt az utat.

„...mert embernek érzem itt magam...”

– drámatanítás a Waldorf-iskolákban – részletek a tanulmányból

Gergár Mária

Gergár Máriaról

Egy Váczy Zsuzsa által szervezett debreceni nyári tanfolyamon találkoztam először Gergár Máriaival, a fiatal, érzékeny és nagyon érdeklődő pedagógussal, mégpedig a nyolcvanas évek végén. Nem lehetett rá nem figyelni. Szakmai táborokban később is találkoztunk. Egykori iskolájában is meglátogattam. Kereső ember. Keresi az utat a tanítványaihoz, meg önmagához. Zalaegerszezen tanított, most meg Pest környékén, egy Waldorf iskolában. Hogy miként, kiderül az alábbi dolgozatból.

A dráma mint önálló tantárgy (epochák és szakórák)

Önálló tantárgyként legkorábban a 4. évfolyamon, de legkésőbb 6. osztályban lép be a *dráma szakóra*. A kezdési időpont eldöntése az osztálytanító hatáskörébe tartozik, és nagyban függ a tanárok képzettségétől és szabad kapacitásától is. Eleinte a drámajáték-tár anyagából válogatva leginkább a képesség- és készségfejlesztés, a közösségépítés, valamint a játék terápiás hatása döntő, s igazán a kamaszkortól válnak az órák a színjátszást tudatosan megalapozó foglalkozásokká.

Epocháisan csak a felső tagozaton tanítjuk a drámát, s ezt az évenkénti 3-4 hetet még délutáni foglalkozások is kiegészítik, hiszen a napi főoktatási idő nem lenne elegendő arra a sokrétű feladatra, amit egy színdarab próbamunkája megkövetel.

A különböző életszakaszokhoz igazított tartalom és forma

A Waldorf iskola tanterve és metodikája a *gondolkodás-érzés-akarát* lelki megnyilvánulásainak egyensúlyára épül, mégpedig úgy, hogy a köztük fennálló arányosság minőségét a mindenkori életkor sajátosságai szabják meg. Annyiban lesznek biztonságban a tanulók, amilyen fokon sikerül ezt megvalósítani a gyakorlatban.

„Nem az lesz egészséges és tehetséges felnőtt, akit egészséges és tehetséges felnőttnek felnőttként nevelnek már kisgyerek, kiskamasz stb. korában, hanem egyedül az, aki lehetett teljes értékű kisgyerek, növegyerek, kölyök, kamasz, ifjú... Nem kényszerítették másra ezekben az életkorokban, mint ami az életkorból következne.”

(Karácsony Sándor)

Az egyes évfolyamok között tanítandó művelődési anyag és alkalmazandó módszerek nem válnak el élesen egymásról, azonban a gyerekek természetes növekedése miatt más és más kerül a tanári figyelem középpontjába is. (A hazai pedagógiai irodalomban Karácsony Sándoron kívül Németh László volt az, aki az életkorok pedagógiáját kiemelten fontosnak tartotta. Óvva intett attól, hogy olyan lelki tartalmakat öntözzünk egy bizonyos életkorban, melyek csak később hajtanak ki; és fordítva: ne pépesített táplálékot adjunk annak a kisembernek, akinek már rágásra alkalmas fogazata nőtt.)

Alsó tagozatban a gyermekek az érzelmeiken, a hangulatokon keresztül *szívják magukba a világ dolgait*.

„Az egész élet olyan, mint egy növény, amely nem csak azt foglalja magában, amit a szemnek tár oda, hanem rejtett mélységeiben még egy jövő állapotot is hordoz. Aki előtt növény van, mely először leveleket hord, nagyon jól tudja, hogy egy idő után a levelet hordó szírom virág és termés lesz. A növény rejtekén már most megvannak a csírák ehhez a virágzathoz és terméshez. Azonban hogyan mondhatná meg bárki is, milyenek lesznek ezek a szervek, aki csak azt akarná kutatni a növényen, amit az jelenleg tár a szemé elé. Az képes csak rá, aki a növény lényével megismerkedett”.

(Rudolf Steiner)

„A fészekben”

Búzacsíra az égi aranykorból

Első osztályban a gyermeki tudat még harmonikus egységben él a világgal. A léleknek ez a még paradicsomi létformája és állapota olyan minőséget jelent, melybe a tündérmesék világa szervesen illeszkedhet. Eleven belső valóságként élük meg a meséket, s alapvető lelki-érzelmi táplálékként fogadják azokat. Az egész tanévet körüllengi egyfajta bársonyosan könnyed, derűs kvint-hangulat.

„A tanító »követhető« példa kell, legyen tanítványai előtt, aki személyes érdeklődésével, kreativitásával, szabadságával táplálja teremtőerejüket. »Forrása«, és nem közvetítője a tanítandóknak, például maga írja a betűkhöz, számoláshoz, kézimunkához stb. szánt meséit. Ezek nemcsak az adott tárgyban való kutakodásait tartalmazzák, hanem azt is, hogy mit tud a gyermekekről, mit tud az osztályról. Óriási élmény a gyerekek számára, hogy a tanító személyesen rájuk készül. Átélik lelkesedését, de azt az erőfeszítést is, amibe ez került. Igen sokat tudnak meríteni ebből az energiából, és jóval lendületesebb lesz a munka, mintha előre gyártott anyagból készültek volna. (...) A művészet nyelve az, amelyen »szólva« szívesen és kitartóan gyakorolnak gyermekeink, hiszen szépet és jót teremteni olyan aktív képzelőerőt, akaratot, tartós figyelmet hív elő a gyermekekből, mely megalapozza a gondolkodás-érzés-akarat teljességét.” (Mesterházi Zsuzsa – kiemelés a szerkesztőtől) (5)

Spontán játékaikban éppen túl vannak a szándékos figyelem megerősödésének időszakán, véget vetnek korábbi magányos játékaiknak. Utánzáson alapuló játékaik még végtelen, ismétlődő, és természetes módon rögtönöznek. Játékaik még nem a játszók és a közönség viszonyára épülnek, az játszik, aki éppen jelen van. Beszédük ösztönös, bár gyakori a némajáték is.

A Waldorf iskolában – miként a többi ismeretanyag, a betűktől a kottáig – a színjátás fejlődési folyamata is a történeti alapot követi. A színjátás őskézdeté idején nem volt, ugyanígy nem volt még közönség, ahogy az iskolás kor előtti időkben a gyermekeknél sincs. Ezek a szertartásjátékok siratóénekek voltak és örömmüneppek, együtt énekeltek, skandáltak, táncoltak. Az idők folyamán szétváltak az előadók a többiektől, bár a vers és a zene még összetartozott, így színre léptek az énekmondó művészek. (Talán hozzájuk hasonlítható egy színpadra lépő harmadik osztály.)

A tanítónak szabadságában áll kiválasztani, hogy az adott csoporthoz leginkább milyen mese illeszkedik. Előfordul, hogy klasszikus verses mesét adnak elő, de az is, hogy a tanító versbe szabja a kedvelt mesét, s azt skandálják közösen, együttmozgással kísérve a kórust, amit meghatározott pontokon énekléssel váltanak föl; de ugyanúgy szokás elsősben a tanító által szerkesztett énekes-mozgásos népi játékot is bemutatni. Fontos, hogy *nincs szereposztás*, még mindenki az egész mesefolyamat játssza, megélve az összes szerephelyzetet. Ezt a nagy egységet csak akkor bontjuk meg kisebb csoportokra, ha a játék dramaturgiája feltétlenül megkívánja, akkor is csak egy-egy pillanatkép erejéig. Mivel a lelki fejlődés adott stádiumában *közönség elé önállóan még nem küldhetők*, tanítójukkal együtt játsszák el a „darabot”. A próbafolyamat során nem várunk tőlük ismételtően tökéletes imitációt, és nem javítjuk őket, hiszen ezzel megköténénk a fantáziájukat, és elvonnánk a spontaneitás örömét. Év végére már mindannyian *játszanak pentaton furulyán*, így a közös zenéléssel is meg tudják örvendeztetni önmagukat és a közönséget. (Kellékeket, díszletet csak ritkán alkalmazunk, jelmezeik hangulati jellegűek.)

„Mi ez a fészkelődés?”

Ég és föld között lebegve

A második osztály idejére már lassan differenciálódik a gyermeki tudat szimbiózisa; a tér-idő-forma egysége felbomlik, karakterizálódik, s ezzel az én-fejlődés látható – bár látványosnak még nem nevezhető – változáson megy át. Egyfajta félálomtudatban kezdik megkülönböztetni önmagukat a környezetüktől, megjelenik a *kettősség minősége*, s az egész iskolai élet ennek a kettősségnek a jegyében zajlik. Formarajzban a tükrös formák, történetekben a két távoli szélsőség: *állatmesék és a szentek legendái*. Az állatmesék mindig emberi tulajdonságokat hordoznak. „Az állatmesék szereplőivel való azonosulás indirekt,

ezért egyiket, másikat ki is lehet nevetni. Nagyon sokat tanul meg a gyerek az emberről, az emberi kapcsolatokról. Ellentételezéseként a tanító a szentek legendáiból olvas fel; a gyarlóság és a tökéletességre való törekvés ellentéte így fog egységet alkotni a második osztály életében.” (1)

Spontán játékokban már sokasodnak a témák, érzik a játék formáját, rögtönzéseiknek van kezdete és vége, de a játszó és a nézők még mindig egy csoportot alkotnak. Verses állatmeséket és szentek legendáit szokták megjeleníteni szavalókórus módján, többnyire a népi játékok mozgásformáit alkalmazva. Még mindig nincs szó klasszikus színjátszásról, de már lehet szerepet adni. A szövegmondás még mindig kórusban folyik, s a szerephelyzetben lévők mozgásukkal fejezik ki a megjelenítendő figurát. Mind a darabválasztás – egy középkori szent történetét vagy valamelyik fabulát dolgozzák föl –, mind pedig az esetleges szereposztás jól átgondolt pedagógiai szempontok alapján történik: mire van inkább szüksége az osztálynak?

Egyre több hangszer jöhet számításba a furulyán kívül, így xilofon, csengettyűk, harangok és más egyszerű ütőhangszerek. A jelzések a tanító irányításával már maguk készítik, jelmezeiket a szülők varrják, a szimbolikus díszlet közös munka eredménye.

„De mi van a fészken kívül?”

Amikor a kis lélekcsíra megérkezik a Földre...

A harmadik osztályban, amikor a gyermek a tizedik életévébe lép, véget ér a lélek paradicsomi létformája, ami sokuknál felér a „kiűzetés” ébresztő krízisével is. Az új tudatra, az öntudatra ébredés velejárója, hogy megismerjék a belső megélés és a világ objektív megtapasztalása közötti ellentétet. „A harmadik osztályos gyermek lassan »megérkezik a földre«. Ha ügyesek vagyunk, sokat megőriz egységben való látásából, mégis az e korra jellemző erőteljes önállósodási folyamatban elveszti spontán utánozó kedvét. Önmagával és a világgal konfliktusba kerül, hiszen már olyan közel került az eddig követett emberekhez, emberi dolgokhoz, hogy óhatatlanul meglátja tökéletlenségüket. Ezért aztán elveszíti biztonságérzetét, és kapaszkodókat keres. A gyermek annak akar utánajárni – amit egyébként korábban teljesen magától értetődőnek tartott –, hogy a tanár tényleg egy átfogó világ- és életismeret birtokában beszél-e, cselekszik-e? Ez a kérdés azonban soha sem verbálisan, hanem a tudatalattiban fogalmazódik meg.” (1)

„A tapasztalat azt tanítja, hogy a szabad fejhordozás azoknak a sajátja, akik tiszteletet tanultak meg adni ott, ahol a tisztelet helyénvaló. S mindenütt, ahol az a szív mélységeiből fakad, helyén való.”

(Rudolf Steiner)

„A gyermekben megjelenik a szándék, hogy tisztelje azt, amihez eddig gyermeki szeretettel ragaszkodott, de érezni akarja, hogy tisztelete megérdemelt. Fontos, hogy a tanár védelmezőn álljon a gyermek mellett, mikor kilép »az aranykorból a színpompás világba«. Biztonságot adó, szerető közösséget kell kialakítania, ő lesz a földi autoritás megjelenítője.” (1)

Mintha valamiféle metafizikus nyugtalanság és érzelmi bizonytalanság járná át őket, nem egyszer testi tünetekkel, félelemmel teli ez az időszak számukra: először gondolnak a halálra és figyelnek föl a másik ember külsejére, sőt a hibáira is. Figyelni kezdenek a konfliktusokra, át akarják élni a jó rossz fölötti győzelmét. Rendkívül fontos tehát, hogy ez idő tájt támaszt nyújtson számukra az iskola is, hiszen a későbbiek szempontjából nem közömbös, hogy a gyermek ebből a krízisből megerősödve, akaraterejének birtokában jut ki, vagy meggyengült énnel botladozik tovább. Az Ószövetségi történetek képei, – a Legfőbb Autoritást hordozó – törvényei és szellemi irányítása növelheti belső biztonságukat. Ha a tanító az Ótestamentumból mesél, feleslegessé válik az elvont moralizálás.

„Ez az az életkor, melyben »új szövetséget« kell kötniük a környezetükben élő emberekkel. Ez a csodálat és bírálat, a parancsok és az ellenszegülés kora, amelyben talán távoli sejtelemként már felbukkan bennük saját jövőjük képe is: egyszóval ez a kilencedik életév után bekövetkező válság, az új dackorszak. Nevelőiket sokkal éberebben tudják figyelni, mint korábban. De a tekintélyt is próbára teszik, nem azért, mintha el akarnák vetni, hanem mert meg akarják tartani.” (1)

Bár ilyen megkötés nincs, az év végi színdarab mégis szinte mindig egy ószövetségi történetet előadása lesz, melyben már néhányan szóló szerepet is kapnak a kórusban való beszéd és éneklés mellett. A dramaturgikus népszokásokból szerkesztett játékok jöhetnek még szóba a darabválasztásnál.

Még igénylik a kapcsolatot a színpad és a nézőtér között. Fontos kiegészítő tevékenységük a báb-, maszk- és maskarakészítés. Előfordul, hogy már annyian tanulnak hangszeren, hogy egy önálló kis zenekar felállítására is képesek lesznek, tehát az egyszerűbb zenés játékok ideje is elérkezhet ebben az időszakban.

„Az első kirepülés”

Amikor már gyökeret ver, kis szárát és levelet hajt...

Negyedik osztályban az elsődleges és legfontosabb feladat ebben az évben az, hogy a *hatalmas energiát*, amit a tíz éves gyerekek az osztályterembe hoznak, pozitív irányba tereljük. Magabiztosságuk, kitörő életerejük, tudásvágyuk, valamint az a jelenség, hogy önmagukra és az őket körülvevő világra úgy tudnak ránézni, hogy mindezekről fejlesztő módon szerezzenek ismereteket, képessé teszi őket arra, hogy a világgal való ismerkedést pl. a természettudományokkal, eredetmondákkal, mítoszokkal és a *magyarság őstörténetével* folytassák. Már képesek leírni a dolgokat a valóságnak megfelelően. Most fordulnak először érdeklődéssel a társaik szociális körülményei felé is. Ez utóbbiak révén kezd kialakulni bennük annak a tudata, hova is tartoznak szűkebb és tágabb környezetükben. (A korábbi években, amikor még szorosban benne éltek a természetben, szép, jelképekben és képzeletben gazdag meséket hallottak a természetről, s most jött el az ideje a külső tapasztalásnak, a pontos megfigyelésnek.)

Minél több konkrét ismeretre, önállóságra, kihívásokra vágynak, és mindenekelőtt a feladataikkal, társaikkal és a felnőttekkel szembeni újfajta kapcsolatra. (Ahogy ők nőnek, változnak, nekünk is velük együtt kell változnunk és változtatnunk, hogy ne nyessük le szárnyaikat, és szabad utat biztosítsunk számukra a repüléshez.)

Ez az az év, amikor összekötődik az ég és a föld, éppen azok által a mitológiai történetek által, melyekben az isteni és emberi még szemtől-szemben találkozik.

Érdeklődésük az élő természetről az élettelen környezet tulajdonságai, törvényei felé fordul, és jellemzően megjelenik a mindent rendszerezni akaró *gyűjtőszendevély*. „Ekkor »raktározza el« azokat a tudnivalókat, melyeket a kamaszkor fog lelki és intellektuális szűrőjén át, a törvényesség igényének megjelenésével rendezni.” (1)

„Ahhoz, hogy eléggé érettek legyünk a gondolkodáshoz, szükséges, hogy megtanuljunk tisztelni azt, amit mások gondoltak.” (Rudolf Steiner)

Az erkölcsi jó és rossz kategóriái már tudatosabb szinten jelennek meg, mint korábban. A különböző erők közti harcot láthatják megjeleni *az északi népek mitológiájában* (pl. Edda, Kalevala), *a germán és kelta rege- és mondakörben*. Ez az az év, amikor már *mindenki önállóan elolvassa az első regényt*.

Az ember- és állattanból tanultak teljes mértékben a valóságon alapuló tárgyi ismeretek, azonban *nem az akadémikus, enciklopédikus adatgyűjtést szolgálják*, nem a szenzációkra hívják föl a gyerekek figyelmét (mint a manapság megjelenő ismeretterjesztő könyvek zöme), hanem érzelmeken keresztül, művészi megközelítéssel juttatják közel őket a tanultakhoz. Ez sok *mozgásos, megfigyelést, érzékelést fejlesztő gyakorlatot és beszélgetést jelent*. Kicsit belebújnak az éppen tanult állat bőrébe, festenek, rajzolnak és agyagból, méhviaszból mintáznak. Ezek a tevékenységeken keresztül fedeznek fel összefüggéseket, figyelnek meg hasonlóságokat és különbségeket, s nem készen tálalt, már eltávolított, rideg ismereteket (üres fogalmakat, meghatározásokat) memorizálnak.

Ők még könnyedén rá tudnak csodálkozni a teremtett világra, s ilyen módon kezdve a tanulást, több esélyük lesz megsejteni *az ember és a természet kapcsolatának fontosságát* is.

Játékaikban előlép a hős, s már nemcsak a szereplőkkel történeteket jelenítik meg, hanem az is érdekelni kezdi őket, hogy mit tesz az adott szereplő, és miért teszi azt. Ekkor kezdődik *az egyéni szerepvállalás* is. A prózai párbeszédnek még túl nehezek számukra, ezért ritmusos, verses szöveg a játék alapja. Északi mítoszok, eposzok és mondák közül válogatnak számukra. Akadnak osztálytanítók, akik a magyar honfoglalás nagy képeire szerkesztenek dramatikus játékot.

„Milyen szép és izgalmas minden!”

Amikor kalászba szökken...

Ez már a *középtagozat* első éve, amikor az *akarati erők* nagyon dominálnak, ezért kerül be a tanrendjükbe pl. a *fafaragás* szakóra. Az akarati dolgok a végtagokhoz kötődnek, s ez a momentum a drámafoglalások anyagának összeállításakor is szempontunk kell, hogy legyen.

Az *ötödikes* gyermekekre jellemző az arányos testalkat, a könnyed, kiegyensúlyozott mozgás; tovább erősödik az *önmagukra találás* folyamata és az osztályon belüli csoportdinamika. Értelmi fejlődésük lehetővé teszi a jelenségek racionális, reális felfogását, és a képi gondolkodás egyeduralmát fokról fokra feloldja a tiszta, tényszerű, érzésektől mentes fogalmi gondolkodás. A növekvő emlékezőképesség és időérzék lehetővé teszi a tudatosan megtervezett munkára való szoktatást, s ha érzéseik elmélyülnek, akkor az első egyéni felelősségvállalás ideje is elérkezik. A tanulás kezd egyre inkább hangsúlyosan kétpólusúvá válni:

a tanár és a gyerekek együttes munkájában erőteljesebb lesz a *partnerség, amely a tanulók önállóságán és akaraterején alapszik*. Ennek a bizonyos önerőnek egyre nagyobb jelentősége lesz a jövőben.

Boldogok, hogy egyre több mindent meg tudnak érteni, munkáikkal azonosulva büszkéek sikereikre. Ez a *testi-lelki harmónia* kérészetű: mintha egy kicsit a „senki földje” fölött lebegnének, hiszen a gyermekkor végéhez értek, a pubertás azonban még nem kezdődött el.

Mostantól beszélhetünk valójában a *barátságok születéséről* is, hiszen ezt megelőzően inkább egyfajta pajtási együttlét, együttjátszás volt jelen a kapcsolataikban.

Ebben az évben megélik az átmenetet a *mitoszból a történelembe*. Az *ó-indiai, ó-perzsa mítoszokon át jutnak el Babilónia (Mezopotámia), Egyiptom történetéhez, majd az ókori görög világ megismerésével zárják az évet*.

Ekkor ismerkednek meg Petőfi Sándor költészetével, s az ő műveiből választják a memoriterek nagy részét. Az eddig tanult *szófajtan* mellé belépnek a mondatan alapjai is az egyszerű mondat elemzése erejéig. A levélírás mellett megtanulnak *leírást* és *egyszerű jellemzést* készíteni.

Idén kerül sor az *első növénytan epochára*, melynek elsődleges célja az, hogy tudatosuljon bennük az *emberi élet és a környezet kölcsönös egymásra hatása*.

Különös jelentőséggel bír az év végén megrendezésre kerülő *Országos Waldorf Olimpia*, ahol az *eredeti eszménynek megfelelően* a csoportkülönbségek egy magasabb egésznek rendelődnek alá, és amelynek értékrendjében a *szépség legalább olyan fontosnak számít, mint a gyorsaság és a távolság*.

Drámanapon általában a *görög mitológiából* adnak elő részleteket, még mindig *verses formában*. Már nagyon fontos, hogy a darabnak íve: eleje, vége és valahol egy fénypontja is legyen. Ugyanígy jelentőséggel bír, hogy a nyilvános szereplésre senkit nem kényszerítünk, s a szöveget minden esetben úgy választjuk ki, hogy az lelki táplálékul szolgáljon számukra.

Mivel ebben az életkorban úgymond „elkezdenek adni magukra”, pl. figyelnek arra, ki hogyan öltözködik, a *színpadi jelmezeknek* is sokkal nagyon jelentőséget tulajdonítanak. Egész évben *görög dalokat, zenéket, táncokat tanulnak*. A színjátszás módjában elő lehet venni a klasszikus görög színjátszást, maszkot lehet készíteni és hatalmas cipőt, amiben annak idején a görög színházakban játszottak. Vannak osztálytanítók, akik belevágnak egy görög drámarészlet leegyszerűsített előadásába is, pl. eljátszzák Odüsszeusz hazatérését. Ahogy a *görög színházban* is így volt, még mindig nagy szerepe van a kórusnak, azonban már egyre inkább a *szereplők cselekvése, beszéde* kerül előtérbe.

Persze a darabválasztás során el lehet térni a szoros értelemben vett tananyagtól, jómagam remek zenés Csalóka Péter- és János vitéz-feldolgozást láttam ötödikes osztályok előadásában.

„A kocka el van vetve!”

Cséplés és aratás

Ebben, a kamaszkort közvetlenül megelőző időszakban a testi változások a csontozat növekedésében nyilvánulnak meg a legszembetűnőbben. A 12 éves gyerek szinte a csontozatában érzi a gravitáció erejét; folytonos változásban élő lelkében pedig valami olyasmit él át, amit a gyermekkor elmúlásával és az individuum születésével lehet leginkább körülírni. Gondolkodásában erőteljesen megjelenik az ok-okozati összefüggések meglátásának képessége.

Ezidőtájt a tanításnak – így a drámatanításnak is – az a legfontosabb célja, hogy gyermekek külvilág iránti érdeklődését a legmesszebbmenőkig kiaknázza, és arra törekszik, hogy az ébredező kritikai érzéket a *természettudományos megfigyelések* irányába terelje; valamint felkeltse az érdeklődést az iránt a világ iránt, amelyben majd felnőttként dolgozni fognak. Minden eddiginél nagyobb kihívásra van szükségük, hiszen nagyon színvonalas munkák létrehozására képesek.

A *kortársi kapcsolatok* fontossága érdeklődésük középpontjába kerül, s ez jó alap lehet az egymás iránti felelősségérzetük kialakulásához. A tanáraikhoz és a többi felnőttöz fűződő kapcsolatuk újabb változáson megy keresztül.

Az *irodalmi anyag* középpontjában *Arany János költészete* áll. Továbbra is fontos a *verstanulás, versmondás*, és a nyilvánosság előtt beszéd. Ebben az évben teljesedik ki a *mondatelemzés*. Ekkor lép be az *esszéírás, a kísérletek pontos leírása*, a történelmi események gazdag, képszerű és drámai elbeszélése formájában.

Történelemből az *ókori Róma, s a korai középkor* a tananyag. Földrajzból *Európát tanulják*.

A korábbi harmóniát kezdik elveszíteni, de mintha vágynának erre a harmóniára, nagyon *rendszeretők* lesznek. Igazságérzetük megnő, mindent lejegyzetelnek, mindent összevetnek, összehasonlítanak. Ilyenkor szoktak nagyon szigorú törvénykönyvet, házirendet írni, ami az osztályra vonatkozik vagy az iskolára. Aki nem tartja be, az megkockáztatja, hogy „kinézik” maguk közül egy darabig. A tanártól talán túl-

zattan is elvárják, hogy következetes legyen. Egyfajta keménység tapasztalható bennük ebben a korban. (Nem véletlenül tanulják éppen ekkor az ásvány- és közettant.)

A növény- és állattan mellé belép a *kertművelés*. Új tárgy a *fizika* (hangtan, fénytán, mágnesség és hőtan), melynek tanítása a *valós érzékelés minőségén alapszik*, és gazdag tapasztalatokat nyújt a fizikai jelenségekről. *Egy kis ízelítő a tananyagból: történelemben: Felfedezők és feltalálók; irodalomban: Hanglejtők és stílusok tanulmányozása (pl.: a reneszánsz); kémiában: Az égés; fizikában: Mechanika; természetrajz- és biológiában: Táplálkozás és egészségtan; földrajz: Afrika, Amerika + Csillagászat.*

Ebben az évben már *igazi kiselőadásokat tartanak*, és az esszéírásban is gyakorlottabbak lesznek. A tananyag strukturálásának is ideje ez az év; a *vázlatírás*, valamint a hallottak, illetve olvasottak alapján történő *jegyzetkészítés* már mindennapos tevékenység.

A 12 évesek már nagyon igénylik a nyilvánosságot, s 20-25 perces darabot is előadhatnak. Felkészülésre a rögtönzéses módot alkalmazzák, úgy, hogy önmagukra emlékeznek egy kívánt szituációban, nem a vezetőtől várják az utánaeső gesztust. Most a *római mitológiából* keresgélnek, de nem ritka, hogy a *Lúdas Matyi* kerül színre. Ha a római mitológiára esik a választás, legszerencsésebb egy *vígjátékot* megrendezni. Ezekben a darabokban már nagyon *szigorúan meg kell tanulni a szöveget*. Igényük van arra, hogy pontosak legyenek, meghatározni, hogy ki, hova, hogyan és meddig mozog a színpadon, s egy „és” szócska sem lehet, ami nincs a helyén. Pontos tanulás – pontos játék. Itt már *általában nincs szó kórusról*, kivéve, ha egy *kora középkori misztériumjátékot* játszunk el velük, de annak is nagyon pontosnak kell lennie. Jelmezükről, kellékeikről és a díszletekről is egyre önállóbban gondoskodnak, s a *közös színpadi zenélésben* is egészen magas színvonalat érnek el.

„Kalandra fel!”

Amikor kövek között örletik...

Hetedikben, a kamaszkor eljövételével ösztönzést kell kapniuk arra, hogy merjenek kezdeményezni és értékeljék az absztrakt, logikus kérdésfeltevéseket. Jó, ha segítséget kapnak abban, hogy véleményük megfogalmazásakor bátran alakítsák ki saját nézőpontjaikat, s ugyanakkor tartsák tiszteletben mások nézeteit, világlátását. Tehát ébredessen bennük a *szociálisan érzékeny, morális felelősséggel rendelkező individuum!*

A tananyag kiválasztásának legfőbb szempontja az, hogy a *világ felfedezésére irányuló vágyuk* és belső utazásaik tükröződjének benne. A legfontosabb motívum a *kamaszodó gyerek lázadása*. Éppen ezért kerül be a tananyagba a reneszánsz lázadó kora, mely tele van olyan figurákkal, akik lázadtak. (Gutenberg a kódexmásolás ellen a könyvnyomtatással, de maga Kolumbusz útja is szelíd lázadás, s a feltalálások is mind.)

A nevelőnek gondoskodnia kell arról, hogy a gyermek a fogalmakat, ítéleteit csak a második életszakasz végétől alkossa meg, hogy azok kellő megalapozottsággal, tapasztalattal, lelki gazdagsággal születhesse. *„Ha ezt a nevelési alapelvet követnék, nem kellene azt megélnünk, hogy túlságosan fiatal emberek úgy vélik, hogy eléggé érettek az ítékezésre, s ezáltal megfosztják magukat attól a lehetőségtől, hogy az életet sokoldalúan és elfogulatlanul magukra hatni engedjék.”* (Rudolf Steiner)

„A kamaszodó gyermek számára lassan elnémul a külvilág, érdeklődése egyre inkább a belső világára irányul, begyűjtött kincseit kell megszólaltatnia. A lelki és az akarat egyensúly megtartása érdekében a tanárnak komoly feladatok elé kell állítania tanítványait szellemi és fizikai téren egyaránt.

A 14. életévtől majd megszűnik a felnőttek erőteljes nevelő hatása. Megváltozik, »mutál« a fiúk hangja, jelezve a külvilág számára, hogy »ne találj rám«, ahogy a nagy kolóniákban élő madárfiókák változtatják meg hangjukat, mikor már érettek az önellátásra. Ettől kezdve többé nem találja meg fiókáját a madáranya, pedig azelőtt millióból is csalhatatlanul kiválasztotta a sajátját. Az embergyerek elszakadási vágya összetettebb; elutasítja az előző korok, az előző nemzedék igazságait, hogy újakat állítson helyébe. Közben minden vágya, hogy ezeket elismertesse, megbeszélje velünk. Nagy »világmegváltó« beszélgetések ideje ez, ha tudunk rájuk figyelni, szélsőségeiket bölcsen, felkészülten, humorral kezelni.” (1)

„Klikkesedésnek” tűnik, hogy csoportokba verődnek, miközben csak természetes igényeik szerint élnek a közösségben.

Mivel ilyenkor elkezdnek kifelé tekinteni az addigi befelé fordulásukból – igyekezek is minden addigi meglévőt lesöpörni, vagy legalábbis *feszegetni a kereteket, korlátokat* –, ezért jótékony, ha egy *commedia dell'arte*-t adnak elő. Hadd lehessen jóízűen nevetni! Vége a koraközépkori befelé fordulásnak, elmélyülésnek. Végre ki lehet törni: *„Szöveg? Á, az inkább nem kell! Improvizáljunk! Majd mi kitaláljuk.”* Persze megesik, hogy a közös dramatizálás, az improvizáció hasznos munka jó mulatság, csak éppen nem

hoz a végére közönség előtt bemutatható darabot. Ilyenkor Arany Toldiját szokták legtöbbször előadni. Lényeges szempont a darabválasztásnál, hogy *a főhős döntési helyzetet éljen meg*.

A kamaszkorig a gyermekek játéka minden esetben kerüli a realisztikus, naturalisztikus elemeket, hiszen nem várható még el tőlük a természetes beszéd és mozgás. Előadásaikat az ún. „személyfölötti ábrázolás” jellemzi. A jelzésség, az esetleg stilizált, legtöbbször saját kezűleg készített kellékek, maszkok, egyszerű, de kifejező jelmezek az uralkodóak.

Részlet Pohl Balázs drámatanár élménybeszámolójából:

„Az osztályommal – akikkel nyolc évig voltam együtt – minden évben előadtunk egy színdarabot. Számomra a legnagyobb élmény a hetedikes előadásunk volt. Egy commedia dell'arte műsört adtunk elő, ami a rögtönzésre épül, tehát nem kellett megtanulniuk a szöveget. Meg volt adva egy történet, és ők arra improvizáltak. Természetesen próbáltunk sokat, és a végén, hogy igazán élő legyen a dolog, megszerveztük, hogy az Órségben bejárjuk lovaskocsival a falvakat ezzel az előadással. Megpróbáltunk úgy élni, ahogy annak idején a vándorszínészek teheték.

A dolog igazán bejött, mert sikerült átélniük a gyerekeknek azt, amit annak idején egy ilyen vándorkomédiás átélhetett. Átélték a fantasztikus, elsöprő sikert, hatalmas tapsvihart az egyik faluban, és másnap a következő faluban azt is kénytelenek voltak átélni, hogy a nézők sorban vonulnak ki, gyakorlatilag alig maradt 3-4 ember a nézőtéren. Borzalmas állapotba kerültek utána, a lányok sírtak, a fiúk káromkodtak – ami teljesen természetes –, és én nagyon örültem annak, hogy ezt a dolgot is megélhették.

Ezt a színházat, ezt az egész programot nem lehetett volna velük előadni negyedikben. Nem voltak érettek rá, és nem véletlen, hogy miért nem voltak érettek rá. Ugyanúgy kilencedikben sem lenne értelme megcsinálni, bár izgalmas volna nekik és nagy élmény, de nem biztos, hogy az osztálytanító egy ilyen játékkal úgy tudna rájuk hatni, ahogy egy hetedikesre. Miért pont a hetedikeseknek való, negyedikben miért nem tudok jól hatni, vagy később miért nem tudok úgy hatni egy ilyen programmal? (...) A gyerek és az egyes ember a tudati fejlődése során megismétli azt, amit az emberiség a történelem folyamán tudatilag átélt. Akkor jár jól el egy osztálytanító, ha úgy alakítja ki a tananyagát, hogy ezeket a tudatfejlődési állapotokat, amin a történelmi emberiség átment, beviszi a tananyagba, hozzá igazítja a tananyagot, de még a színjátékot is.”¹ (2)

Bátran, fel, a magasba!

A magtól a kenyérig

A nyolcadik évfolyam sok tekintetben egy korszak lezárulása. Valami célba ért. Míg a gyerekek újraélik a magtól a kenyérig tartó utat, addig az őket nevelők számára ez az aratás ideje, hiszen a szorosabb értelemben vett – erőteljes hatású – nevelés időszaka lezárult.

Most minden, amit eddig tanultak, értelemmel bíró világgá kell, hogy összeálljon, melyben a főszerepet a küzdő, etikus ember játssza. Most minden lekerekedik.

S mennyi ellentmondás sűrűsödik, zajlik ilyenkor az ifjú emberben! Az érzelmekkel telített kritikai hajlam az egyik oldalon, erősödő racionális gondolkodás a másikon. Mindezeket a tulajdonságokat vonják igába, hogy pl. a különféle *érvelő műfajokban* – mint pl. ismertetés, tudósítás, magyarázat – jártasságot szerezzenek. Esszéiket már *egy fő szempont kiemelésével* írják, és kezdik tudatosan használni a köznyelv, a szaknyelv és az irodalmi nyelv szókincsének elemeit.

A 8. osztályban fő feladatként *minden tanuló választ egy témát*, amellyel egész évben foglalkozik, majd a forráskutatás befejeztével, év vége felé *társai és tanárai előtt előadásban ad számot tudásáról*.

A közismereti tárgyak tananyagából:

Irodalom: Életrajzok, történelmi eseményeket elbeszélő regények

Matematika: Algebra, ábrázoló és projektív geometria, az aranymetszés

Történelem: A francia forradalom és a felvilágosodás korszaka; a polgárosodás Magyarországon; a XX. század fontosabb személyiségei és eseményei

Földrajz: Tipikus dél-amerikai tájak; felhőképződmények megfigyelése

¹ Humán tudományokkal, filozófiával foglalkozó tudósok között nem egy van, amelyik az egyes ember fejlődése – ontogenezis – és az emberiség testi-lelki-szellemi evolúciója (ha tetszik: törzsfelődése) – filogenezis – között szoros párhuzamot vél látni. E szerint a nézet szerint a megszületett gyermek élete során végigjárja az emberiség által bejárt fejlődési utat. Rudolf Steiner felhívta a figyelmet az egyes kultúrkorszakok sajátosságai és az egyes életkori szakaszok lelkisége közötti összefüggésekre.

Természetrájk és biológia: Az emberi test

Fizika: Hidrosztatika, hidrodinamika, aerosztatika, aerodinamika, meteorológia, hangtan, termodinamika, elektromosság

Kémia: A magtól a lisztig; a fehérje, a cukor, keményítő, zsírok, olajok, cellulóz; bőr és cserzés; sajtfeldolgozás; fémfeldolgozás

A 14. év táján egy nagy robbanássá fokozódik a korábbi lázadás, hiszen a „forradalmak korát” élik. (Ennek a belőlük fakadó sajátosságnak megfelelően ekkor tanulnak a történelem nagy forradalmairól.) Erős érzelmi momentumokkal *bővül az improvizáció* is. A drámaiság az ellentétek, az erős személyiségek, a becsület, a lovagiasság és az igazság iránti érdeklődésben jut kifejezésre. Ekkor a *satirikus kifejezőmód*, a nagyhangú vagányjátékok a szokásosak. A szereposztásnál a tanár arra figyel, hogy mindenki tudja, hogy elfogadják, hogy személy szerint ő fontos.

Ennek az évnek a végén az osztály elbúcsúzik az osztálytanítójától, s emiatt a tanévet egyfajta ünnepélyességérzés kíséri végig. *Igazi, nagy volumenű színdarabbal zárják az évet*, olyannal, amelyik már minden ízében hasonlít az „igazi” *színházi előadásokhoz*. A próbafolyamatot is igyekeznek az osztálytanító úgy felépíteni, ahogyan az egy *klasszikus színházban* szokás. Nincs szükség formabontó stílusra, abszurd darabra, hanem az „igazi színpad”, a klasszikusra hasonlító díszlet, kellékek és jelmezek, valamint az elhagyhatatlan világítás lesz elsőrendű, miként a korábban már megszokott, élő hangszerezés játék ugyanúgy. Fontos, hogy mivel egész évben erre készülnek lélekben a kamaszok, és heteken, hónapokon át folyik a próbamunka, ne csak egy előadást tartsunk, hanem vigyük – miként már az előző években is – egy kisebb vándorútra a darabot.

Jegyzetek

1. Dr. Mesterházi Zsuzsa, az ELTE-Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai karának nyugalmazott főigazgatója. Felhasznált szövegrészek: *A gyermek* (tanulmány)
2. Pohl Balázs Waldorf-osztálytanító és drámatanár. Részlet a Rákosmenti Waldorf Iskolában, *Drámai nézőpont* címmel 2006. január 30-án tartott előadásának Miókovics Edit által lejegyzett változatából.

Felhasznált irodalom

A Waldorf-iskolák kerettanterve

Gabnai Katalin: Drámajáték

Gabnai Katalin: A találkozás tanítása avagy színház és dráma a nevelésben – Versmondó, 1994 december

Mihail Alexandrovics Csehov (1855-1913): A színészhez – A színjátszás technikájáról

Játékkal megérintve

Csüllög Ferenc

Csüllög Ferencről

Azon kevés tanítványaim közé tartozik a tanító úr, aki nemcsak jó rendező – ilyenek, hála Istennek, többen vannak –, de aki írásban is számot tud adni a rendezéseiről. Prófétai hevületből ment Baranya beás községeibe, hogy onnan kétségek közt távozzon, majd tapasztalatokban gazdagodva, békésebb tájakon alkotson jelentőset. Csüllög Ferenc lehetőséget nyújt arra, hogy hullámhosszára állván, kövessük alkotó útján, ahogy Trencsényi Laci írta nekem, szabadversének segítségével.

Érintett ember vagyok. Megérint, megrezdít belülről, ha történik valami velem, ami szép, ami fáj, ami kibillent a mindennapi „ugyanaz”-ból. Egy képpel indult legutóbb, ami megérintett, úgy, hogy beleremegtem.

A kiválasztott. Előadás Nagykörösön, a színházban, 1998 körül. A kép bal szélén 14 évvel és 20 kilóval fiatalabb önmagam. És a többiek: szépek, fiatalok, lendülettel, erővel, étellel teli. Van, aki azóta már elköltözött a másik hazába. De itt még nem gondoltunk arra, ami következik. Távolba néztünk, bele a közönség szemébe: „El ne felejtsem!”. És vártuk, mi lesz. Feszült csend, lélegzetvételek zakatolása, összehúzó pillanat... azután robbanás. Taps, siker, és az érzés, hogy beléptünk a közönség lelkébe egy pillanatra, és ott is hagyunk valamit.